

Utlåtande 2017:203 RII (Dnr 106-1419/2016)

Nya bostäder med klassisk arkitektur

Motion (2016:100) av Joakim Larsson och Sten Nordin (båda M)

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.
Motionen anses besvarad med hänvisning till vad som sägs i utlåtandet.

Föredragande borgarrådet Roger Mogert anför följande.

Ärendet

Joakim Larsson och Sten Nordin (båda M) föreslår i motion till kommunfullmäktige att fler stadsdelar behöver förtätas genom en mer klassisk byggstil som knyter an till stenstadens slutna kvartersstrukturer och historiska stilideal, både i innerstaden och i ytterstaden.

Exempel på områden där en mer klassisk byggnadsstil bör prövas är enligt motionärerna: gamla S:t Eriks ögonsjukhus, Tekniska Nämndhuset och överdäckningen av spårområdet vid centralen, Slakthusområdet/Söderstaden, Tyngdpunkt Farsta, Brommaprogrammet, Fokus Skärholmen och Lövholmen.

Motionärerna föreslår att kommunfullmäktige beslutar:

- Att uppdra åt stadsbyggnadsnämnden att ta fram tidig planering för kvartersbebyggelse, täthet och även i några fall mer klassisk byggstil i flera av de i motionen nämnda exemplen.
- Att sådan planering ska ske både i innerstaden och i ytterstaden.

Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, exploateringsnämnden, kulturnämnden, stadsbyggnadsnämnden, Stockholms Stadshus AB (som underremitterat till AB Svenska bostäder, AB Stockholms hem och Micasa Fastigheter i Stockholm AB), Rådet till skydd för Stockholms skönhet, Fastighetsägarna Stockholm, Samfundet S:t Erik, Stockholms Byggmästareförening och Sveriges arkitekter. Fastighetsägarna Stockholm och Samfundet S:t Erik har avstått från att svara.

Stadsledningskontoret konstaterar att lämpliga bebyggelsestrukturer och gestaltning studeras i varje enskilt fall, utifrån lokala förutsättningar och kvaliteter. Realiseringen av stadens mål om 140 000 bostäder till år 2030 kommer till stor del att ske genom förtätning av befintliga områden. Stadsbyggnadsnämndens områdesplanering ger förutsättningar för en mer övergripande planering av denna förtätning, inklusive lämpliga bebyggelsestrukturer, utifrån en helhet.

Exploateringsnämnden menar att Sankt Eriksområdet är ett bra exempel på att det går att bygga stadsmiljöer av hög kvalitet även med större enheter och att nämnden för att bland annat uppnå den variation som motionärerna eftersöker bistår stadsbyggnadsnämnden i arbetet med att bevaka byggherrarnas efterlevande av de gestaltungsprinciper som överenskoms genom att ta in gestaltungsprogram som en del i överenskommelse om exploatering. Mer ingående reglering kring stadsbildens gestaltning som till exempel motionärernas synpunkter om byggnadsstil ligger inom stadsbyggnadsnämndens ansvarsområden.

Kulturnämnden anser att det är viktigt att varje plats enskilda förutsättningar får vara styrande vid fysisk planering och arkitektonisk gestaltning av nya byggnader och miljöer.

Stadsbyggnadsnämnden anser att slutna kvarter liksom stenstadens utbyggnad på slutet av 1880-talet kan ge höga och stadsmässiga kvaliteter både i innerstaden och i ytterstaden. Det är dock viktigt att varje plats enskilda förutsättningar får vara styrande vid all stadsplanering gällande planmönster, gatustruktur och gestaltning av enskilda byggnader. Mycket av den bebyggelse som nu planeras är komplement i befintliga miljöer. I dessa fall är det viktigt att tolka alla delar till en helhet och sett i ett samtida sammanhang. Det innebär att det är svårt att entydigt sträva efter en viss typologi till exempel klassisk kvartersstad utan risk att förstöra miljöer med andra karaktärer.

Stockholms Stadshus AB ställer sig positiva till förslaget och anser att en övergripande vägledning kan inrymmas i planprocessens tidiga skeden. Det

innebär att stadens krav förtydligas, vilket förenklar för både stadsbyggnadsnämndens handläggare och byggherrar. Förslaget om att föreskriva en klassisk byggnadsstil bör prövas utifrån omgivande bebyggelse och områdets förutsättningar samt andra funktionskrav.

Rådet till skydd för Stockholms skönhet kan inte ställa sig bakom motionens förslag om ett kategoriskt förespråkande av en viss stil, teknik eller planmönster utan önskar en översiktsplanering som på alla sätt ger verktyg för en variation i stilar, tekniker och planmönster i en tätare stad med bibehållna kvaliteter.

Stockholms arkitektförening vill som svar bjuda in motionens författare till en klassisk restaurang för en lunch där man utifrån gemensamma respektive kompetenser kan diskutera hur stilbegreppet i arkitektur kan påverka och hur staden långsiktigt kan förvalta sin roll som markägare under en pågående stadsutveckling.

Stockholms byggmästareförening menar att varje kvarter och exploateringsområde är unikt med sina speciella förutsättningar vad gäller exempelvis topografi, markbeskaffenhet och sammanhang med omgivningen. Att då på förhand slå fast att det alltid är den klassiska kvartersbebyggelsen som ska stå som mönsterbildare är både olyckligt och bakåtsträvande.

Mina synpunkter

Stockholm är mitt uppe i en kraftig expansionsfas. Fullt jämförbart med utbyggnaden av malmarna vid sekelskiftet, 1930-talets spårvagnsstäder och efterkrigstidens tunnelbanestäder. Men medan denna expansion skedde på icke-exploaterad mark sker dagens expansion inom en befintlig struktur. Det kräver en särskild medvetenhet och varsamhet.

Denna kraftiga expansion är en stor möjlighet att tillföra stadskvaliteter och överbrygga barriärer i staden, koppla samman stadsdelar som idag är avskilda, skapa nya inbjudande parker och offentliga platser. Skapa mer livaktiga centrum, fler arbetsplatser och fler lokaler för möten och kultur i hela staden. Görs det fel kan det innebära att vi bygger bort uppskattade kvalitéer. Kvartersstaden har många kvaliteter, den innebär en tydlig orienterbarhet och en hög täthet. Men det finns anledningar att stenstaden övergavs i 1900-talets början: den var mörk och osanitär. Människor bodde trångt och ohälsosamt. Idag innebär teknikutvecklingen att många av de problem som en gång tillhörde kvarterstaden inte längre existerar. Stockholms industrier har flyttat ut ur innerstaden och lägenheterna har kunnat uppdateras till modern standard.

Det innebär dock inte att den klassiska stenstaden är en universalform. Ett stadsbyggande som sker i en existerande struktur måste ta hänsyn till befintliga värden. Bland annat i form av sociala och rekreativa värden liksom ekologiska och kulturhistoriska. Stadsmässighet kan uppnås på andra sätt än med slutna kvarter: ett av stadens mest levande och urbana torg finns till exempel i Skärholmen.

Det är också på sin plats att konstatera att det återfinns väldigt få slutna kvarter i de detaljplaner som togs fram under Moderaternas 8 år vid makten. Desto fler punkthus och halvöppna kvarter. Det finns också anledning till detta, vi har idag goda kunskaper och verktyg för att undersöka och ta hänsyn till ljusinsläpp, bullernivåer och ekologi. Inte heller det område som lyfts i motionen, S:t Eriksområdet, är byggt med slutna kvarter.

Att på förhand bestämma sig för en viss historisk typologi är ett dåligt stadsbyggande. Att däremot diskutera hur varje specifikt projekt bidrar till staden är en rimlig utgångspunkt, att då på förhand döma ut vissa typologier fördummar faktiskt bara debatten.

Vad gäller frågan om att släppa fram klassicistisk arkitektur kan jag börja med att framföra att jag i grunden inte har något emot stilar som tar inspiration från mer klassiska arkitekturstilar. Att skapa rena pastischer skulle dock innebära att staden gick ifrån traditionen att lägga till nya årsringar, och det anser jag vore ett misstag. En stad tjänar på att var historiskt avläsbar, det skapar intressantare och mer levande stadsmiljöer. Att inspireras av klassisk arkitektur ser jag inte som något problem men heller inget stadens politiker behöver diktera. På platser där detta passar kan så ske. Men i grunden bör arkitekturen sträva efter att forma en årsring i staden som speglar vår tid.

Bilagor

1. Reservationer m.m.
2. Motion (2016:100) om nya bostäder med klassisk arkitektur av Joakim Larsson och Sten Nordin (båda M)

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation anfördes av borgarråden Anna König Jerlmyr och Cecilia Brinck (båda M) och borgarrådet Lotta Edholm (L) enligt följande.

Vi föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Motion (2016:100) av Joakim Larsson och Sten Nordin (båda M) om nya bostäder med klassisk arkitektur bifalls.
2. Därutöver anfördes följande.

Stockholm har under sina dryga 750 år genomgått många utbyggnadsperioder, men ingen som kan mäta sig med den vi nu är mitt i. I närtid ska 40 000 nya bostäder fram, men vi vet redan att behoven av bostäder ingalunda kommer att täckas av detta, utan stadens utbyggnad kommer att fortsätta.

Det finns en i högtidstalen stor samstämmighet i att vi nu ska bygga den täta staden och ta tillvara stenstadens kvaliteter. Ändå finns det fortfarande planer som inte stämmer överens med dessa ideal och där tätheten är alldeles för låg. Planeringen av framtidens Stockholm måste utmana de normer och bestämmelser som tagits fram för att bygga en gles stad. De gamla idéerna finns kvar som frusen ideologi trots att få står för den öppet. Utgångspunkten måste vara att gator och torg ägs av staden medan fastigheter i huvudsak ägs privat. Mindre fastigheter ger både fler aktörer, spridd ägarbild, ett varierat intryck och en diversifierad arkitektur. Här har staden med sitt stora markinnehav en viktig roll när den markanvisar.

Det finns behov av att, inte minst nu när bostadsbyggandet måste öka markant, i ännu större utsträckning planera för en utbyggd stenstad och promenadstad. Och att detta tillåts ske inte bara i den gamla innerstadens närhet utan även prövas i nya delar av ytterstaden. I detta sammanhang bör Stockholms stad, i samarbete med byggbranschen, planera flera områden utifrån en mer klassisk byggnadsstil som efterfrågas av många stockholmare. Dessa vägledningar måste komma in på ett tidigt stadium i planeringen, så att det inte motverkar de nödvändiga ambitionerna att väsentligt öka tempot i planprocessen och minska detaljstyrningen. De övergripande målen måste därför vara desto tydligare i ett tidigt skede av beslutsprocessen, oavsett om det är modern arkitektur som skall råda i området eller en som mer knyter an till den klassiska stenstaden. I båda fallen bör täthet och översiktsplanens målsättningar beaktas i än större utsträckning.

Samtidigt är det viktigt att de fysiska gränserna mellan det som är gemensamt och det som är enskilt är tydliga. Ju tydligare gränser, desto bättre fungerar stadslivet. Exempelvis ger slutna kvarter tydliga gaturum och välanvända gårdar. Öppna bebyggelsemönster där det är otydligt var gränsen går mellan privat och offentligt ger ofta resultatet att ingen använder gårdarna; de uppfattas för privata av allmänheten och för allmänna av de närboende. Bra bostäder kan nämligen inte skiljas från bra stadsmiljöer, de är delar av samma sak. Stadens form har en avgörande betydelse för resultatet. Punkthus i skogsbackar blir aldrig lika bra som sammanhängande stadsmiljöer: det blir färre lägenheter, tråkigare stadsmiljöer och otryggare stadsdelar.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

Motionen anses besvarad med hänvisning till vad som sägs i utlåtandet.

Stockholm den 20 september 2017

På kommunstyrelsens vägnar:
KARIN WANNGÅRD

Roger Mogert

Ulrika Gunnarsson

Reservation anfördes av Anna König Jerlmyr, Joakim Larsson, Cecilia Brinck, Dennis Wedin och Johanna Sjö (alla M) och Lotta Edholm (L) med hänvisning till Moderaternas och Liberalernas gemensamma reservation i borgarrådsberedningen.

Ersätтарыttrande gjordes av Erik Slottner (KD) med hänvisning till Moderaternas och Liberalernas gemensamma reservation i borgarrådsberedningen.

Remissammanställning

Ärendet

Joakim Larsson och Sten Nordin (båda M) föreslår i motion till kommunfullmäktige att fler stadsdelar behöver förtätas genom en mer klassisk byggstil som knyter an till stenstadens slutna kvartersstrukturer och historiska stilideal, både i innerstaden och i ytterstaden.

Exempel på områden där en mer klassisk byggnadsstil bör prövas är enligt motionärerna: gamla S:t Eriks ögonsjukhus, Tekniska Nämndhuset och överdäckningen av spårområdet vid centralen, Slakthusområdet/Söderstaden, Tyngdpunkt Farsta, Brommaprogrammet, Fokus Skärholmen och Lövholmen.

Motionärerna föreslår att kommunfullmäktige beslutar:

- Att uppdra åt stadsbyggnadsnämnden att ta fram tidig planering för kvartersbebyggelse, täthet och även i några fall mer klassisk byggstil i flera av de i motionen nämnda exemplen.
- Att sådan planering ska ske både i innerstaden och i ytterstaden.

Beredning

Ärendet har remitterats till stadsledningskontoret, exploateringsnämnden, kulturnämnden, stadsbyggnadsnämnden, Stockholms Stadshus AB (som underremitterat till AB Svenska bostäder, AB Stockholms hem och Micasa Fastigheter i Stockholm AB), Rådet till skydd för Stockholms skönhet, Fastighetsägarna Stockholm, Samfundet S:t Erik, Stockholms Byggmästareförening och Sveriges arkitekter. Fastighetsägarna Stockholm och Samfundet S:t Erik har avstått från att svara.

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 8 mars 2017 har i huvudsak följande lydelse.

Stadsledningskontoret konstaterar att kommunfullmäktiges budget anger att Stockholm ska byggas som en tät, hållbar, urban och grön stad. Staden ska byggas tätare, med en blandning av bostäder och arbetsplatser, och i möjligaste mån med kommersiella lokaler eller andra verksamheter i bottenplan. Särskild fokus ska läggas på stadsmiljön i ytterstaden i enlighet med den sociala hållbarhetskommisionens analyser.

I budget anges också att ett växande Stockholm kräver höga ambitioner vad gäller

stadsplaneringens kvalitet. Stadsbyggnadsnämnden ska verka för att stärka arkitekturens roll och för en höjd arkitektonisk kvalitet i hela staden. Vidare anges i budget att de unika karaktärer och kvaliteteter som finns i stadsdelarna ska utvecklas och kompletteras.

Stadsledningskontoret konstaterar att lämpliga bebyggelsestrukturer och gestaltning studeras i varje enskilt fall, utifrån lokala förutsättningar och kvaliteter.

Realiseringen av stadens mål om 140 000 bostäder till år 2030 kommer till stor del att ske genom förtätning av befintliga områden. Stadsbyggnadsnämndens områdesplanering ger förutsättningar för en mer övergripande planering av denna förtätning, inklusive lämpliga bebyggelsestrukturer, utifrån en helhet.

Exploateringsnämnden

Exploateringsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 6 april 2017 att överlämna kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Joakim Larsson m.fl. (alla M) och Abit Dundar (L), *bilaga 1*.

Exploateringskontorets tjänsteutlåtande daterat den 8 mars 2017 har i huvudsak följande lydelse.

Motionen riktar sina förslag till stadsbyggnadsnämndens verksamhetsområde. I motionen berörs dock exploateringsnämndens verksamhetsområde genom förslag om att ”*Mindre fastigheter ger både fler aktörer, spridd ägarbild, ett varierat intryck och diversifierad arkitektur. Här har staden med sitt stora markinnehav en viktig roll när de markanvisar.*”

Exploateringsnämndens urval av markanvisade byggherrar utgår från stadens markanvisningspolicy vilket i mindre projekt innebär att byggherren i dessa fall antagligen är ensam om projektet som helhet. I fallet med de större stadsutvecklingsområdena söker de flesta byggherrar projekt i storleksordningen 100 till 150 lägenheter. Med de mycket höga bostadsbyggnadsmål som staden har ställs stora krav på ett effektivt resursutnyttjande i alla led av stadsbyggnadsprocessen, både i planering och genomförande, samtidigt som kvalitativa mål ska nås. En fragmentiserad process med många små aktörer bidrar inte till att effektivisera och korta ledtiderna, inte heller till att hålla nere kostnaderna i bostadsbyggandet.

I motionärernas eget exempel, Sankt Eriksområdet, omfattar fastighetsstorleken nästan genomgående hela kvarter som är uppförda av en enskild byggherre. Kvarteren Tegelugnen och Tegelbränneriet är i sin helhet byggda av HSB, liksom fastigheten Tegelprämen 1 är byggd av SKB och Brädstapeln 14 är byggd av Riksbyggen. Enligt kontorets uppfattning är Sankt Eriksområdet ett bra exempel på att det går att bygga

stadsmiljöer av hög kvalitet även med större enheter.

För att bland annat uppnå den variation som motionärerna eftersöker bistår exploateringsnämnden stadsbyggnadsnämnden i arbetet med att bevaka byggherrarnas efterlevande av de gestaltungsprinciper som överenskoms genom att ta in gestaltungsprogram som en del i överenskommelse om exploatering. Förfarandet med fristående gestaltungsprogram är vanligt förekommande i exploateringsprojekt.

Mer ingående reglering kring stadsbildens gestaltning som till exempel motionärernas synpunkter om byggnadsstil ligger inom stadsbyggnadsnämndens ansvarsområde.

Kulturnämnden

Kulturnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 4 april 2017 att överlämna kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Sophia Granswed m.fl. (alla M), *bilaga 1*.

Kulturförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 15 mars 2017 har i huvudsak följande lydelse.

Kulturnämndens uppdrag är att vara stadens kompetens i byggnadshistoriska frågor. Som en del i detta identifierar Stadsmuseet kulturhistoriska värden i den fysiska miljön. Kulturförvaltningen bistår även Stadsbyggnadskontoret med stöd genom att svara på planremisser, delta i tidiga samråd med mera.

Motionärerna vill att Stadsbyggnadsnämnden i högre grad ska använda en historisk period, det sena 1800-talets och tidiga 1900-talets stenstad, som förebild i stadsbyggandet. Kulturförvaltningen delar uppfattningen att stenstadens slutna bostadskvarter och klassiska fasaduttryck kan bidra med stora kvaliteter i stadsmiljö, i såväl innerstad som ytterstad.

Kulturförvaltningen anser dock att det är viktigt att varje plats enskilda förutsättningar får vara styrande vid fysisk planering och arkitektonisk gestaltning av nya byggnader och miljöer. På samma sätt som sekelskiftets stenstad har höga kvaliteter så har smalhusområden i ytterstadens tunnelbaneförstäder sina upplevelsevärden. Detsamma gäller rekordårens bostadsbebyggelse med höga hus, lamellhus och radhus i stadsdelar som Farsta och Skärholmen. Stenstadens kvarterstruktur i äldre ytterstadsstadsdelar som exempelvis Aspudden har också en karaktär som skiljer sig från innerstadens stenstad med högre hus och bredare gator.

Verksamhetsområden som Slakthusområdet och Lövholmen har i sin tur präglats av en kontinuerlig verksamhetshistoria vilket sätter sin prägel på platsen, både genom att byggnader kontinuerligt förändrats men även för att förutsättningar för transport via järnväg, hamn och vägar varit helt avgörande för hur bebyggelsen planerats och

utvecklas.

Denna variation är viktig för stadsdelarnas särart och attraktionskraft. Kulturförvaltningen bidrar gärna till att Stadsbyggnadsnämnden och Stadsbyggnadskontoret har så fullödigt underlag som möjligt när de arbetar för att bygga vidare på den särart och de kulturhistoriska kvaliteter som finns i varje enskild stadsdel.

Stadsbyggnadsnämnden

Stadsbyggnadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 17 maj 2017 att överlämna kontorets tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation anfördes av Joakim Larsson m.fl. (alla M), Björn Ljung (L) och Erik Slottner (KD), *bilaga 1*.

Stadsbyggnadskontorets tjänsteutlåtande daterat den 14 mars 2017 har i huvudsak följande lydelse.

Klassicism är en stilriktning och estetisk epok som efterbildar den grekiska och romerska klassiska arkitekturen. Stilen präglas av klarhet, symmetri och harmoni. I senare tider har den efterliknats i olika epoker och ofta legat till grund för proportionering inom både stadsplanering och husbyggnad, men även som stil- och formförebild. Exempel i Sverige är nyklassicismen eller den s.k. Gustavianska stilen på 1700-talet, samt 20-talsklassicismen, den s.k. nordiska klassicismen. Även i senare tider har stilen använts som förebild i större och mindre omfattning som t.ex. i St:Eriksområdet (90-tal) eller i Minneberg och Södra stationsområdet (80-tal).

Att planera med kvartersstaden som utgångspunkt kan ses som ett sätt att stadplanera efter klassiska ideal. I Stockholm var stenstadens kvartersstruktur sedan slutet på 1800-talet rådande som ideal och den bidrar starkt till innerstadens karaktär och identitet. Kvartersstrukturen ger en klarhet och symmetrisk karaktär som i sin tur ger orienterbarhet och tydlighet. Gator och gårdar riskerar dock att bli mörka och stadsmiljöerna kan komma att domineras av hårda ytor i både stadsrummets golv och väggar. Staden har under 1900- och 2000-talen utvecklats med nya typologier.

Med tunnelbanan som kommunikationsbas har staden kunnat växa utanför tullarna. Där har skapats nya typologier med närcentrum och byggnader som är enkla att placera i topografin så som lamellhus i smalhusområdena, punkthus under 40- och 50-talen, och varianter av dessa under 50-70 talen, och fram till nu utefter olika platsers karaktär. Tillsammans skapar denna mosaik av typer från olika tider det som är Stockholms karaktär.

Stadsbyggnadskontoret anser att slutna kvarter likt stenstadens utbyggnad på slutet av 1880-talet kan ge höga och stadsmässiga kvaliteter både i innerstaden och i

ytterstaden. Det är dock viktigt att varje plats enskilda förutsättningar får vara styrande vid all stadsplanering gällande planmönster, gatustruktur och gestaltning av enskilda byggnader. Mycket av den bebyggelse som nu planeras är komplement i befintliga miljöer. I dessa fall är det viktigt att tolka alla delar till en helhet och sett i ett samtida sammanhang. Det innebär att det är svårt att entydigt sträva efter en viss typologi t.ex. klassisk kvartersstad utan risk att förstöra miljöer med andra karaktärer.

Stockholm Stadshus AB

Stockholm Stadshus AB:s yttrande daterat den 20 april 2017 har i huvudsak följande lydelse.

AB Svenska Bostäders remissvar har i huvudsak följande lydelse:

Sammanfattningsvis är Svenska Bostäder mycket positiva till att i högre utsträckning än hittills bygga ut staden med en tydlig kvartersstruktur och det även utanför tullarna. Samtidigt måste också utbyggnaden i andra delar av staden bygga på de befintliga förutsättningar som stadsdelen ger (*bilaga 1*).

AB Stockholmhems remissvar har i huvudsak följande lydelse:

Bolaget har inga synpunkter i sak på vilka områden som bör planeras utifrån motionens förslag eller om de ska planeras utifrån annan arkitektonisk grund.

Klassisk arkitektur och byggplaner med större utrymme för stadsplanering av föreslagen karaktär kan vara beaktansvärda kriterier i viss nyproduktion. Mot bakgrund av de nyproduktionsmål som finns i staden, vilka motionen även berör, så är frågan vidare om förslaget kan påverka dessa. Det bolaget kan konstatera är att det görs försök för att minska handläggningstider och ta fram detaljplaner på ett mer effektivt sätt i staden. Det kan då finnas risk att förslaget skapar en viss osäkerhet över den framtida stadsplaneringen, vilket kan få en effekt att det minskar mängden bostäder som färdigställs. Det är därför av stor vikt att förslaget, om det genomförs, görs på ett sätt som inte medför försenade plan- och byggprocesser.

Bolaget arbetar kontinuerligt med att modernisera boendet i takt med framtidens hållbara Stockholm och förespråkar även modern arkitektur i denna anda (*bilaga 2*).

Micasa Fastigheter i Stockholm AB:s remissvar har i huvudsak följande lydelse:

Micasa arbetar fortlöpande med att rusta bolagets befintliga fastigheter och kommer framöver att bygga 28 nya boenden fram till 2040, där bolagets målgrupper kan leva och bo i en trygg, tillgänglig och stimulerande miljö. I detta arbete kommer Micasa Fastigheter att ta del av forskning och samarbeta med arkitekter m fl. yrkesgrupper som kan tillföra idéer och kunskap på området samt stadens brukarorganisationer för att ta del av synpunkter (*bilaga 3*).

Koncernledningens synpunkter

Koncernledningen ser positivt på motionärernas förslag om att verka för en täthet och stadsmässighet vid nybyggnation samt ökad samordning och tydlighet avseende stadens förväntningar i tidiga skeden av planprocesser. Koncernledningen delar också motionärernas utgångspunkt att utveckling av nya bostäder och bostadsområden bör ta intryck av attraktiva befintliga bostadsmiljöer.

Koncernledningen delar dock bolagens uppfattning om att de övergripande ambitionerna om att bygga en tät stadsmässig kvartersstruktur, måste prövas utifrån förutsättningarna i det område och det sammanhang som bebyggelsen ska utvecklas i för att skapa en god funktionalitet för blivande boenden. Det kan gälla att den planerade bebyggelsen ska överensstämja med och koppla samman till den befintliga avseende både placering i området och gestaltning. Det kan även gälla miljökrav såsom energieffektivitet, dagvattenhantering, avfallshantering m.m. som kan medföra att den stadsmässiga kvartersbebyggelsen struktur med klassisk arkitektur måste vidareutvecklas beroende på nya funktions- och myndighetskrav.

Sammantaget ställer sig koncernledningen positiv till förslaget och anser att en övergripande vägledning kan inrymmas i planprocessens tidiga skeden. Det innebär att stadens krav förtydligas, vilket förenklar för både stadsbyggnadsnämndens handläggare och byggherrar. Förslaget om att föreskriva en klassisk byggnadsstil bör prövas utifrån omgivande bebyggelse och områdets förutsättningar samt andra funktionskrav.

Rådet till skydd för Stockholms skönhet

Rådet till skydd för Stockholms skönhets yttrande daterat den 6 mars 2017 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholm växer i en takt som går att likna den vid industrialiseringen eller efterkrigstiden. Befolkningsökningen är högre än på lång tid, förutsättningarna för tillväxten annorlunda än tidigare men planeringsinstrumenten är också utvecklade efter de ändrade förhållandena. Stockholm växer inte längre via stadens markinnehav utan huvudsakligen genom förtätning inom redan exploaterade områden och ofta på byggherrarnas initiativ.

Stockholms stads planering sker efter dokument som revideras och uppdateras. Visioner och målsättningar har under senare tid visat en tydlig preferens för den stad som formulerats som Promenastaden, ofta kopplad till strukturer som tät rutnätsstad. För rådet är det dock viktigt att stadsbyggandet också tar hänsyn till särskiljande stadsdelskaraktärer och lokala förutsättningar. För rådet är därför ett av ledorden när ärenden granskas att varje plats ska bedömas efter sina villkor.

Den föreliggande motionen rör sig över de vida begreppen klassisk arkitektur och utbyggd stenstad och promenadstad. Koncepten särskiljs inte utan likställs med arkitektur karaktäristisk för innerstadens malmbebyggelse och förespråkar den genomförd i över allt i staden. Rådet håller med om mycket i textens resonemang, exempelvis att en uppdelning i mindre fastigheter är önskvärd eftersom det ger

förutsättningar för en spridd ägarbild och därmed diversifierad arkitektur och en intressantare stadsbild. De generellt sett goda intentionerna till trots, vill rådet å det bestämdaste markera skillnaderna i begreppen och betona vikten av att verka i en stadsbyggnadsanda som är långt mer flexibel än vad som konkluderas i motionens ått-satser.

Det är för rådet inte riktigt klart vad som i motionen avses med klassiskt arkitektur och klassisk byggestil. Vare sig det är en klassicerande gestaltning eller klassisk byggteknik ser rådet en fara i att kommunfullmäktige tar ställning för en specifik gestaltungsprincip som ska tillämpas prioriterat i översiktsplaneringen. Rådet ser det som olyckligt om ett enahanda förtätande enligt modellen stenstad prioriteras i områden som inte i sina ursprungsförutsättningar skulle gagnas av det. Det finns många områden i Stockholm som uppförts efter en tidstypisk och väl genomförd stadsbyggnadsvision om hus i park och där ett tillkommande bebyggelsemönster som stenstad skulle verka apart och kulissartat utan att tillföra kvaliteter till de befintliga. Många av de trafikseparerade senmodernistiska lamell- och punkthusområdena har sin styrka i kontakten med natur och lokal närmiljö, samtidigt som de inte sällan brister i kontakten med annan bebyggelse genom sin enklaviserande trafikplanering. Att stärka kontaktvägar och förbättra förutsättningar för rörelsemönster, i synnerhet på andra sätt än med bil, är viktiga förhållningssätt när denna typ av områden ska förtätas och det är viktigt att stadsbyggnadsnämnden, som motionen andas, bevakar och tydliggör stadens intentioner i dessa frågor redan i tidiga skeden.

Vår förmåga att bygga en välfungerande, levande och hållbar stad kan bara ta sitt ursprung i en väl avvägd analys av vad som är de goda kvaliteterna, vad som är bristerna och vad förtätningen som sådan ska tillföra. Det är så vi får en stad som även i framtiden är en av världens bästa platser att bo på, växa upp i, verka och arbeta i.

Rådet kan inte ställa sig bakom motionens förslag om ett kategoriskt förespråkande av en viss stil, teknik eller planmönster utan önskar en översiktsplanering som på alla sätt ger verktyg för en variation i stilar, tekniker och planmönster i en tätare stad med bibehållna kvaliteter, gärna med dokument som *Arkitektur Stockholm*, *Ett grönnare Stockholm* och *Stockholms byggnadsordning* kopplade till vision och målsättningar, vilket motionen i texten också beskriver förutsättningarna för.

Stockholms Arkitektförening

Stockholms Arkitektförenings yttrande daterat den 19 april 2017 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholms Arkitektförening, Sveriges Arkitekters lokalförening i Stockholm, har uppmärksammat motionen till Kommunstyrelsen av *Joakim Larsson (M)* och *Sten Nordin (M)* om nya bostäder med klassisk arkitektur och vill som svar bjuda in motionens författare till en klassisk restaurang för en lunch där vi utifrån våra respektive kompetenser kan diskutera hur stilbegreppet i arkitektur kan påverka och hur

staden långsiktigt kan förvalta sin roll som markägare under en pågående stadsutveckling.

Stockholms byggmästareförening

Stockholms byggmästareförenings yttrande daterat den 20 april 2017 har i huvudsak följande lydelse.

Stockholms Byggmästareförening har fått möjlighet att avlämna yttrande över Motion (2016:100) om nya bostäder och klassisk arkitektur och vill anföra följande synpunkter:

Stockholms Byggmästareförening instämmer i de båda förslagsställarnas inledande omdöme att en del av Stockholms många skönhetsvärden är de ”årsringar” som stadens utveckling från 1600-talet fram till våra dagar bidragit till.

De olika stadsbyggnadsideal som genomsyrar olika perioders byggande grundar sig inte bara på estetiska värderingar utan också på avvägningar att uppnå de mål som är aktuella under varje period. Det kan handla om målsättningar som omfattar sociala, ekonomiska och ekologiska aspekter. Den tekniska utvecklingens landvinningar måste kunna tas tillvara så att man inte låser fast den fysiska utformningen i en form som just idag uppfattas vara den optimala utifrån kända förutsättningar.

Vi anser att vi måste ta tillvara alla goda krafter i utvecklingen av våra bostäder och de livsmiljöer som de infogas i. Som företrädare för bostadsbyggande företag i vår medlemskrets vill vi värna om den kompetens som finns inom medlemsföretagen och hos de arkitekter som företagen samarbetar med. Varje kvarter och exploateringsområde är unikt med sina speciella förutsättningar vad gäller exempelvis topografi, markbeskaffenhet och sammanhang med omgivningen. Att då på förhand slå fast att det alltid är den klassiska kvartersbebyggelsen som ska stå som mönsterbildare är både olyckligt och bakåtsträvande.

Vi vill också lyfta fram att det finns många goda exempel på stadsbyggnadsstilar som är mycket uppskattade av stockholmarna. Låt oss bara nämna Gärdet, Norr Mälarstrand och Lilla Essingen, som för övrigt är en av de högst exploaterade stadsdelarna i Stockholm. Våra medlemsföretag vill gärna fortsätta det positiva samarbetet med stadens förvaltningar för att utveckla Stockholm till att även i framtiden kunna uppfattas som en av världens vackraste städer.

Med hänvisning till vårt resonemang ovan föreslår Stockholms Byggmästareförening

att kommunfullmäktige avslår förslagen i motionen.

Reservationer m.m.

Exploateringsnämnden

Reservation anfördes av Joakim Larsson m.fl. (alla M) och Abit Dundar (L) enligt följande.

- Att tillstyrka motionen
- Att därutöver anförda följande:

Stockholm har under sina dryga 750 år genomgått många utbyggnadsperioder, men ingen som kan mäta sig med den vi nu är mitt i. I närtid ska 40 000 nya bostäder fram, men vi vet redan att behoven av bostäder ingalunda kommer att täckas av detta, utan stadens utbyggnad kommer att fortsätta.

Det finns en i högtidstalen stor samstämmighet i att vi nu skall bygga den täta staden och ta tillvara stenstadens kvalitéer. Ändå finns det fortfarande planer som inte stämmer överens med dessa ideal och där tätheten är alldeles för låg. Planeringen av framtidens Stockholm måste utmana de normer och bestämmelser som tagits fram för att bygga en gles stad. De gamla idéerna finns kvar som frusen ideologi trots att få står för den öppet. Utgångspunkten måste vara att gator och torg ägs av staden medan fastigheter i huvudsak ägs privat. Mindre fastigheter ger både fler aktörer, spridd ägarbild, ett varierat intryck och en diversifierad arkitektur. Här har staden med sitt stora markinnehav en viktig roll när den markanvisar.

Det finns behov av att, inte minst nu när bostadsbyggandet måste öka markant, i ännu större utsträckning planera för en utbyggd stenstad och promenadstad. Och att detta tillåts ske inte bara i den gamla innerstadens närhet utan även låter nya delar av ytterstaden präglas av detta. Jag tror inte att en ny årsring av tämligen själlösa punkthus blir något bra minne av 2010- och 20-talen.

I detta sammanhang bör Stockholms stad, i samarbete med byggbranschen, planera flera områden utifrån en mer klassisk byggnadsstil som efterfrågas av många stockholmare. Dessa vägledningar måste komma in på ett tidigt stadium i planeringen, så att det inte motverkar de nödvändiga ambitionerna att väsentligt öka tempot i planprocessen och minska detaljstyrningen. De övergripande målen måste därför vara desto tydligare i ett tidigt skede av beslutsprocessen, oavsett om det är modern arkitektur som skall råda i området eller en som mer knyter an till den klassiska stenstaden. I båda fallen bör täthet och översiktsplanens målsättningar beaktas i än större utsträckning.

Samtidigt är det viktigt att de fysiska gränserna mellan det som är gemensamt och det som är enskilt är tydliga. Ju tydligare gränser, desto bättre fungerar stadslivet. Exempelvis ger slutna kvarter tydliga gaturum och välanvända gårdar. Öppna bebyggelsemönster där det är otydligt var gränsen går mellan privat och offentligt ger

ofta resultatet att ingen använder gårdarna; de uppfattas för privata av allmänheten och för allmänna av de närboende. Bra bostäder kan nämligen inte skiljas från bra stadsmiljöer, de är delar av samma sak. Stadens form har en avgörande betydelse för resultatet. Punkthus i skogsbackar blir aldrig lika bra som sammanhängande stadsmiljöer: det blir färre lägenheter, tråkigare stadsmiljöer och otryggare stadsdelar.

Kulturnämnden

Reservation anfördes av Sophia Granswed m.fl. (alla M) enligt följande.

- Att tillstyrka motionen
- Att därutöver anför följande:

Stockholm har under sina dryga 750 år genomgått många utbyggnadsperioder, men ingen som kan mäta sig med den vi nu är mitt i. I närtid ska 40 000 nya bostäder fram, men vi vet redan att behoven av bostäder ingalunda kommer att täckas av detta, utan stadens utbyggnad kommer att fortsätta.

Det finns en i högtidstalen stor samstämmighet i att vi nu skall bygga den täta staden och ta tillvara stenstadens kvalitéer. Ändå finns det fortfarande planer som inte stämmer överens med dessa ideal och där tätheten är alldeles för låg. Planeringen av framtidens Stockholm måste utmana de normer och bestämmelser som tagits fram för att bygga en gles stad. De gamla idéerna finns kvar som frusen ideologi trots att få står för den öppet. Utgångspunkten måste vara att gator och torg ägs av staden medan fastigheter i huvudsak ägs privat. Mindre fastigheter ger både fler aktörer, spridd ägarbild, ett varierat intryck och en diversifierad arkitektur. Här har staden med sitt stora markinnehav en viktig roll när den markanvisar.

Det finns behov av att, inte minst nu när bostadsbyggandet måste öka markant, i ännu större utsträckning planera för en utbyggd stenstad och promenadstad. Och att detta tillåts ske inte bara i den gamla innerstadens närhet utan även låter nya delar av ytterstaden präglas av detta. Vi tror inte att en ny årsring av tämligen själlösa punkthus blir något bra minne av 2010- och 20-talen.

I detta sammanhang bör Stockholms stad, i samarbete med byggbranschen, planera flera områden utifrån en mer klassisk byggnadsstil som efterfrågas av många stockholmare. Dessa vägledningarna måste komma in på ett tidigt stadium i planeringen, så att det inte motverkar de nödvändiga ambitionerna att väsentligt öka tempot i planprocessen och minska detaljstyrningen. De övergripande målen måste därför vara desto tydligare i ett tidigt skede av beslutsprocessen, oavsett om det är modern arkitektur som skall råda i området eller en som mer knyter an till den klassiska stenstaden. I båda fallen bör täthet och översiktsplanens målsättningar beaktas i en större utsträckning.

Samtidigt är det viktigt att de fysiska gränserna mellan det som är gemensamt och det som är enskilt är tydliga. Ju tydligare gränser, desto bättre fungerar stadslivet. Exempelvis ger slutna kvarter tydliga gaturum och välanvända gårdar. Öppna

bebyggelsemönster där det är otydligt var gränsen går mellan privat och offentligt ger ofta resultatet att ingen använder gårdarna; de uppfattas för privata av allmänheten och för allmänna av de närboende. Bra bostäder kan nämligen inte skiljas från bra stadsmiljöer, de är delar av samma sak. Stadens form har en avgörande betydelse för resultatet. Punkthus i skogsbackar blir aldrig lika bra som sammanhängande stadsmiljöer: det blir färre lägenheter, tråkigare stadsmiljöer och otryggare stadsdelar.

Stadsbyggnadsnämnden

Reservation anfördes av Joakim Larsson m.fl. (alla M), Björn Ljung (L) och Erik Slottner (KD) enligt följande.

- Att tillstyrka motionen
- Att därutöver anför följande:

Stockholm har under sina dryga 750 år genomgått många utbyggnadsperioder, men ingen som kan mäta sig med den vi nu är mitt i. I närtid ska 40 000 nya bostäder fram, men vi vet redan att behoven av bostäder ingalunda kommer att täckas av detta, utan stadens utbyggnad kommer att fortsätta.

Det finns en i högtidstalen stor samstämmighet i att vi nu skall bygga den täta staden och ta tillvara stenstadens kvalitéer. Ändå finns det fortfarande planer som inte stämmer överens med dessa ideal och där tätheten är alldeles för låg. Planeringen av framtidens Stockholm måste utmana de normer och bestämmelser som tagits fram för att bygga en gles stad. De gamla idéerna finns kvar som frusen ideologi trots att få står för den öppet. Utgångspunkten måste vara att gator och torg ägs av staden medan byggnader i huvudsak ägs privat. Mindre fastigheter ger både fler aktörer, spridd ägarbild, ett varierat intryck och en diversifierad arkitektur. Här har staden med sitt stora markinnehav en viktig roll när den markanvisar.

Det finns behov av att, inte minst nu när bostadsbyggandet måste öka markant, i ännu större utsträckning planera för en utbyggd stenstad och promenadstad. Och att detta tillåts ske inte bara i den gamla innerstadens närhet utan även låter nya delar av ytterstaden präglas av detta. Vi tror inte att en ny årsring av tämligen själlösa punkthus blir något bra minne av 2010- och 20-talen.

I detta sammanhang bör Stockholms stad, i samarbete med byggbranschen, planera flera områden utifrån en mer klassisk arkitektur som efterfrågas av många stockholmare. Dessa vägledning måste komma in på ett tidigt stadium i planeringen, så att det inte motverkar de nödvändiga ambitionerna att väsentligt öka tempot i planprocessen och minska detaljstyrningen. De övergripande målen måste därför vara desto tydligare i ett tidigt skede av beslutsprocessen, oavsett om det är modern arkitektur som skall råda i området eller en som mer knyter an till den klassiska stenstaden. I båda fallen bör täthet och översiktsplanens målsättningar beaktas i en större utsträckning.

Samtidigt är det viktigt att de fysiska gränserna mellan det som är gemensamt och det som är enskilt är tydliga. Ju tydligare gränser, desto bättre fungerar stadslivet. Exempelvis ger slutna kvarter tydliga gaturum och välanvända gårdar. Öppna bebyggelsemönster där det är otydligt var gränsen går mellan privat och offentligt ger ofta resultatet att ingen använder gårdarna; de uppfattas för privata av allmänheten och för allmänna av de närboende. Bra bostäder kan nämligen inte skiljas från bra stadsmiljöer, de är delar av samma sak. Stadens form har en avgörande betydelse för resultatet. Punkthus i skogsbackar blir aldrig lika bra som sammanhängande stadsmiljöer: det blir färre lägenheter, tråkigare stadsmiljöer och otryggare stadsdelar.